

tion of Kyiv. Their number in pedagogy during the period under research increased from 2 to 3. At the same time, pedagogy ceased to be obligatory subject for all students, so only a part of the first-year students attended lectures on this subject.

Under the guidance of mentors students studied and analyzed sources of science and scientific literature, academy students spoke with their own abstracts at practical classes. Academy students wrote works on pedagogy or didactics with the methodology of sciences during the year when the stated subjects were taught.

Independent extra-curriculum work involved "reading of books" on the subject as it was when Statute of 1869 was valid. Examinations and rehearsals also differed not much from the time when the educational process was regulated by the rules of the Statute of 1869.

In the period under research, the number of graduation papers in pedagogy was growing significantly despite the pressure of the Holy Synod. The dissertations on pedagogy mainly had a historical orientation.

Originality. The novelty of our research is that the issue of using different forms of training students of the Kyiv Theological Academy for teaching activities has been

revealed holistically for the first time in the determined chronological boundaries.

Conclusion. The main forms of preparing students of the Kyiv Theological Academy for teaching activities at the end of the nineteenth - the beginning of the twentieth century were lectures, practical classes, independent extra-curricular work, writing works, research work, exams and rehearsals. The peculiarities of using lectures were increasing their number and, at the same time, reducing the contingent of the academy students involved; acquaintance with students' abstracts prevailed among methods of conducting practical classes; the peculiarities of research work of academy students consisted in involving them in writing graduation papers on the theory of education and training, and rehearsals were neglected some years.

Keywords: didactics; the Kiev Theological Academy; lecture; research work; writing works; pedagogy; practical class; rehearsal; form of training.

Одержано редакцією 17.01.2019
Прийнято до публікації 22.01.2019

DOI 10.31651/2524-2660-2019-2-27-31

ORCID 0000-0002-1770-9791

ОСТАПЕНКО Людмила Вікторівна,

аспірантка кафедри педагогіки й менеджменту освіти,
КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти»
e-mail: vesna052007@gmail.com

УДК 37.091.214.18-027.557:34(09)(477)(043.3)

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ОСВІТИ У ПЕРІОД З 1990 ПО 2015 РОКИ

У статті порушено питання основних тенденцій розвитку освіти на теренах України протягом 1991–2015 років. У зазначений період відбувалися події, що позитивно або негативно впливали на процес реформування освіти.

Проаналізовано останні дослідження і публікації плеяди науковців у яких простежуються ключові тенденції функціонування та розвитку освіти. Висвітлено передумови становлення національної системи освіти в умовах реформування. Розкрито основні аспекти Державної національної програми «Освіта» («Україна ХХІ століття»).

Здійснено глибокий аналіз освітньої політики за роки незалежності. Надано характеристику основних тенденцій розвитку освіти в зазначений період. На основі доктрини про освіту виокремлено основні тенденції розвитку освіти, це – пріоритетність освіти, демократизація, гуманізація, гуманітаризація, національна спрямованість, відкритість, дитиноцентризм, критичне мислення, орієнтованість на учня, педагогіка партнерства, інноватика, творча спрямованість освітнього процесу, особистісно-зорієнтоване навчання, підвищення якості освіти, компетентнісний підхід та інтегрування навчання і виховання. Надано коротку характеристику кожного з них.

Проаналізовано основні нормативно-правові акти, що регулювали питання освітньої політики. Охарактеризовано процес формування нормативно-правового підґрунтя національної системи освіти. Дана оцінка впливу євроінтеграційних процесів на становлення системи освіти. Науково-методична стратегія детально описана в Національній доктрині

розвитку освіти, де велика увага приділялася інноваційним тенденціям в освіті.

У статті автором розглянуто теоретичний аспект модернізації Закону України «Про освіту». Порушено питання активізації міжнародної співпраці, готовність до впровадження передових практик в освіті та прийняття європейського вектору розвитку.

Ключові слова: освіта, тенденції, проблеми, розвиток, реформування, концепція, дослідження, модель, система, модернізація.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження розвитку освіти визначається тим, що процеси творення української державності є невід'ємною частиною освітньої парадигми. Розвиток освіти характеризується особливостями морально-культурного базису країни. Економічні і соціальні перетворення зумовили потребу в реформуванні освітньої системи загалом.

Над проблематикою стану розробки проблеми розвитку освіти працює ціла плеяда науковців. Серед них Ю. Алексєєва, В. Андрущенко, Л. Березівська, В. Журавський, В. Кремень, В. Огнев'юк та багато інших.

У історико-педагогічних розвідках І. Вакарчука, Л. Ващенко, І. Гавриша, В. Євдокимової, О. Коваленко, О. Локшиної, В. Лугового, Т. Лукіної, О. Ляшенко, В. Мадзігона, С. Ніколаєнко,

О. Овчарука, В. Олійник, П. Полянського простежено ключові тенденції функціонування та розвитку освіти.

Аналіз джерельної бази свідчить, про детальний розгляд зазначеної проблематики. Про те, в умовах національно-культурного відродження проблема розвитку освіти потребує постійної уваги.

Отже, **метою** статті є визначити основні тенденції розвитку освіти протягом 1990–2015 років, охарактеризувати ключові аспекти зазначеного періоду.

Проаналізувавши наукові дослідження та публікації з зазначеної проблематики, можемо сформулювати завдання, яке полягає у висвітленні тенденцій розвитку освіти з 1990 по 2015 рр.

Виклад основного матеріалу дослідження. За період незалежності національна освіта України пройшла довгий шлях. Суспільство потребувало інноваційних змін та модернізації всієї освітньої системи.

Починаючи з 1984 року освітня система зазнає кардинальних змін. Реформи були покликані підвищити загальний рівень якості освіти. Відбувається перехід навчання дітей з 6-річного віку, термін навчання збільшується з 10-ти до 11-ти років навчання. Зазнає змін структура загальноосвітньої школи, зокрема, початкова школа – 1–4 класи, 1–9 класи – неповна середня освіта, середня освіта – 1–11 класи. Наповнюваність класів регламентувалась обмеженнями – 1–9 класи до 30 учнів, 10–11 класи до 25 учнів.

Основними документами, що регламентували процес реформування освітньої системи є Закон України «Про освіту» та Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття). Відповідно до розділу II «Структура освіти» статті 10 «Складники та рівні освіти» невід'ємними компонентами є дошкільна освіта; повна загальна середня освіта; позашкільна освіта; спеціалізована освіта; професійна (професійно-технічна) освіта; фахова передвища освіта; вища освіта; освіта дорослих, у тому числі післядипломна освіта [4].

Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») передбачає такі напрями:

- розбудова національної системи освіти з урахуванням кардинальних змін в усіх сферах суспільного життя України;
- забезпечення моральної, інтелектуальної та психологічної готовності всіх громадян до здобуття освіти;

- досягнення якісно нового рівня у вивченні базових навчальних предметів: української та іноземних мов, історії, літератури, математики та природничих наук;

- створення умов для задоволення освітніх та професійних потреб і надання можливостей кожному громадянину України постійно вдосконалювати свою освіту, підвищувати професійний рівень, оволодівати новими спеціальностями;

- забезпечення у кожному навчально-виховному закладі відповідних умов для навчання і виховання фізично та психічно здорової особи; запобігання пияцтву, наркоманії, насильству, що негативно впливають на здоров'я людей [1, с. 2].

Державна освітня політика за роки незалежності зазнала кардинальних змін. З 1991 по 2002 роки створено сталу систему освіти, що зберегла в собі прогресивні ідеї минулого та акумулювала інноваційний потенціал. У 1991 році був прийнятий галузевий Закон України «Про освіту». У Законі зазначалось: «Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами» [2].

Вже у 1996 році були внесені ключові зміни в прикінцеві положення закону. Кількість статей збільшилась на п'ять. Зокрема, у статті 12 «Повноваження Міністерства освіти України та міністерств і відомств України, яким підпорядковані заклади освіти» простежується зміна механізму управлінської вертикалі в галузі освіти. Більшість органів державного управління освітою зазнали ревіталізації.

Стаття 15 окреслює державні стандарти освіти, вимоги до змісту, обсягу та рівня освітньої підготовки. Шляхом ліцензування відбувалось визначення відповідності освітнім стандартам. У статті 18 «Умови створення закладів освіти» прописана обов'язкові умови створення навчального закладу – наявність ліцензії та забезпечення державних стандартів у повному обсязі. Розширено загальні положення про керівника закладу освіти. Розділ 2 присвячений системі освіти, уточнено структуру освіти. Закріплено правове підґрунтя створення навчально-виховних об'єднань. Акцентовано увагу на обов'язковому дотриманні законодавства, моральних і етичних норм всіма учасниками навчально-виховного процесу [3].

Важливим етапом становлення національної системи освіти стає створення Академії педагогічних наук України (1992 р.) – вищої галузевої державної наукової установи. Основними завданнями якої стали розробка теоретично-методологічної бази для всіх рівнів, здійснення науково-методичного супроводу модернізації системи освіти.

Уряд країни приділяв увагу проблематиці державної політики в галузі освіти. На початку лютого 1995 року пройшли Перші парламентські слухання з проблем освіти. Серед питань, що розглядалися під час слухання були такі як мережа шкіл, розвиток змісту освітніх ліній, приватна освіта та багато інших. За їх результатами були підготовлені і подані на розгляд закони прямої дії, що мали б стабілізувати ситуацію в освіті за всіма її напрямками.

Таким чином реформування освітнього простору призупинилось. Серед причин були – недосконалість нормативно-правового поля, соціально-економічна криза, надмірний політичний вплив на реформування освіти, зниження якості життя населення, соціальне розшарування. Всі ці аспекти мали значний вплив на якість освіти.

Задля урегулювання ситуації та відновлення стабільності реформування були прийняті закони прямої дії. Їх завданнями були визначення концептуальних орієнтирів розвитку освіти, підтримка процесу реформування, запровадження стандартів якості освіти всіх рівнів, законодавчо врегулювати функції державних стандартів.

Загалом, протягом 1991-2001 років були прийняті ключові освітні закони – «Про освіту» (1991 р.), «Про наукову та науково-технічну діяльність» (1991 р.), «Про професійно-технічну освіту» (1998 р.), «Про загальну середню освіту» (1999 р.), «Про позашкільну освіту» (2000 р.), «Про вищу освіту» (2002 р.), «Про охорону дитинства» (2001 р.), «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (2001 р.) [7].

Таким чином за достатньо короткий період в Україні майже завершився процес формування нормативно-правового підґрунтя національної системи освіти. Проте, були відсутні дієві механізми їх впровадження. Окреслено науково-методичне поле подальшого розвитку освіти. У жовтні 2001 року відбувся II Всеукраїнський з'їзд працівників освіти по завершенню якого Указом Президента України було затверджено Національну доктрину розвитку освіти. У Доктрині зазначено: «Освіта є стратегічним ресур-

сом поліпшення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності держави на міжнародній арені» [6]. Акцентовано увагу на важливості переходу до 12-річної шкільної освіти в рамках євроінтеграційних процесів. Сформовано систему заходів щодо розвитку мережі дошкільної освіти. Велика увага приділяється інноваційним тенденціям в освіті: «Національна доктрина розвитку освіти (далі – Національна доктрина) визначає систему концептуальних ідей та поглядів на стратегію і основні напрями розвитку освіти у першій чверті XXI століття» [6].

Початок 2003 року ознаменувався євроінтеграційними процесами, що безпосередньо впливали на становлення національної освітньої системи. Активно залучалися передові освітні технології. Поступово формувалася фундамента оновленої моделі освітньої системи.

Логічним етапом в історії творення вітчизняної освіти стала модернізація Закону України «Про освіту». Підготовлена низька підзаконних актів, що мала на меті продовжити процес формування сучасної законодавчої бази в освіті. Важливо відмітити активізацію міжнародної наукової співпраці, відкритість і готовність до впровадження передових практик в освіті, прийняття європейського вектору розвитку.

Період відзначився створенням нормативно-правового підґрунтя для освітнього законодавства. А також прийняттям Національної доктрини розвитку освіти [6]. Здійснивши глибокий аналіз доктрини можемо виокремити основні тенденції розвитку освіти протягом 1991–2015 років, а саме:

- пріоритетність освіти;
- демократизація освіти;
- гуманізація;
- гуманітаризація освіти;
- національна спрямованість;
- відкритість;
- дитиноцентризм;
- критичне мислення;
- орієнтованість на учня;
- педагогіка партнерства;
- інноватика;
- творча спрямованість освітнього процесу;
- особистісно-зорієнтоване навчання;
- підвищення якості освіти;
- компетентнісний підхід;
- інтегрування навчання і виховання [1].

Пріоритетність освіти полягає в оновленому ставленні суспільства до освітньої системи, поява нових підходів до інвестування в освіту.

Демократизація освіти важливий крок в реформуванні освітньої сфери, яка полягає в децентралізації управління системою освіти, автономії навчальних закладів, утворення суб'єкт-суб'єктних зв'язків між учасниками навчального процесу.

Гуманізація освіти полягає у орієнтації на вільний вибір і врахування індивідуальних якостей учасників навчально-виховного процесу. Процес навчання відбувається через виховання особистості.

Гуманітаризація освіти переорієнтація, інтеграція наук, їх синергія. Вивчення цілісної картини світу, формування системного мислення. Передбачає радикальне оновлення гуманітарних дисциплін, підвищення їх статусу.

Національна спрямованість полягає у невід'ємності національної свідомості від навчання, збереження етнічних традицій, примноженні культурної спадщини країни.

Відкритість системи освіти полягає в інтеграції у світові освітні структури, орієнтація на цілісність світу. Визначення завдань освіти не обмежене державним замовленням, а розширюється потребами учасників навчального процесу.

Дитиноцентризм – це забезпечення процесу виховання і навчання кожної дитини на основі розвитку її природних здібностей, особистісно-зорієнтована модель навчання та виховання.

Критичне мислення в освіті як метод навчання. Це система наукового мислення, сутність якого полягає у детальному аналізі речей і подій, формулюванні незалежних висновків, а також використання отриманих результатів у вирішенні ситуацій та проблемних питань.

Орієнтованість на учня створення умов для самореалізації. Ситуація успіху, як метод. Виховання позитивних рис характеру та чеснот через наскрізний досвід та зміст освіти.

Педагогіка партнерства полягає у реалізації наступних принципів – повага до особистості, доброзичливість і позитивне ставлення, довіра у відносинах та стосунках, діалог-взаємодія-взаємоповага, розподільне лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зав'язків), принципи соціального парт-

нерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).

Інноватика освіти спрямована на побудову системи знань про методологію й організацію інноваційної діяльності в освітній сфері. Покликана на формуванні закономірностей процесів розвитку, функціонування механізмів управління змінами, використання інноваційних продуктів для розвитку суспільства та підвищення конкурентоспроможності учасників освітнього процесу.

Творча спрямованість освітнього процесу є важливим моментом під час формування освітнього процесу. Створення для самореалізації та самоідентифікації особистості. Розвиток творчого потенціалу дитини.

Особистісно-зорієнтоване навчання як педагогічний метод. Навчання зорієнтоване на особистість дитини. Визначення учня ключовою фігурою освітнього процесу. Важливим завданням є навчити самостійно і творчо розв'язувати проблеми.

Підвищення якості освіти є першочерговою метою реформування освіти. Система вимог, стандартів, уніфікованих незалежно від форми навчання.

Компетентнісний підхід в освіті означає безперервність процесу навчання. Постійне поглиблення і удосконалення набутих знань, умінь та навичок. Досягнення цілісності і наступності у навчанні та вихованні.

Інтегрування навчання і виховання єдність процесів навчання та виховання. Окрім цілісності процесу, використовується як педагогічний метод. Виховання через навчання та навчання через виховання [5].

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином аналіз досліджень проблем процесу розвитку освіти, свідчить про його довготривалість та специфічність. Варто зазначити, що за роки незалежності держава зробила істотні кроки на шляху розбудови національної системи освіти. Трансформаційні процеси, що переживає країна (розбудова нації, державотворення, формування відкритої економіки, прагнення стати частиною європейської наукової спільноти) не могли не позначитися на освіті.

Виокремлено шістьнадцять основних принципів розвитку освіти в Україні. Надана характеристика кожному принципу. Аналіз окреслених тенденцій розвитку освіти дає змогу здійснити перспективне прогнозування можливих змін у сфері освіти. Сформулювати науково-

обґрунтовані стратегічні завдання подальшого реформування освіти.

Наразі ми перебуваємо на новому витку розвитку української освіти. А відтак процес розвитку має ґрунтуватися на осучасненій законодавчій базі, відповідальній державній політиці, обґрунтованні змін. Національна система освіти має значний науковий потенціал. Адже саме освіта і наука задає темп і ритм іншим реформам країни.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі вбачаємо у глибокому ретроспективному аналізі досягнень і втрат у процесі реформування освіти протягом 1990-2015 років. Отримані результати історико-педагогічних розвідок забезпечать логістику інноваційної та інвестиційної політики у розбудові національної освітньої системи.

Список бібліографічних посилань

1. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>.
2. Закон України «Про освіту» 1991 рік. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.
3. Закон України «Про освіту» 1996 рік. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/ed19990813>.
4. Закон України «Про освіту» 2017 рік. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
5. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навчальний посібник. / Київ, 2007. 655 с.
6. Національна доктрина розвитку освіти: затв. Указом Президента України від 17.04.2002 р. №347. Освіта. 2002. 24 квіт. (№14). С. 2-4.
7. Авшенюк Н.М. та ін. Національна доповідь про стан і перспективи розвитку освіти в Україні. Київ: Педагогічна думка, 2016. 448 с.

References

1. State National Program "Education" («Ukraine of the XXI century»). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF>.
2. The Law of Ukraine "On Education", 1991. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>.
3. The Law of Ukraine "On Education", 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12/ed19990813>.
4. The Law of Ukraine "On Education", 2017. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
5. Moiseyuk, N.E. (2007). Pedagogy: a manual. Kyiv. 655 p.
6. National Doctrine of Education Development: Approved by a decree of the President of Ukraine of April 17, 2002 № 347. Education. April 24, 2002 (No. 14). 2-4.
7. Avshenyuk, N.M. and others (2016). National report on the state and prospects for the development of education in Ukraine. Kyiv: Pedagogical Thought. 448 p.

OSTAPENKO Liudmyla,

Postgraduate Student, Pedagogy and Education Management Department,
Communal Higher Educational Institution "Kherson Academy of Continuing Education"

MAJOR TRENDS OF EDUCATION DEVELOPMENT IN THE PERIOD FROM 1990 TO 2015

Abstract. *Problem. The relevance of the study of the development of education is determined by the fact that the processes of creating Ukrainian statehood is an integral part of the educational paradigm. The development of education is characterized by the peculiarities of the country's moral and cultural basis. Economic and social transformations have necessitated the reform of the educational system as a whole.*

Analysis of the source base indicates a detailed consideration of this issue. At the same time, in the conditions of national and cultural revival, the problem of the development of education requires constant attention.

The purpose of the article is to identify the main trends in the development of education during the period of 1990-2015, to characterize key aspects of this period.

Research methods – retro-perspective analysis, analysis, synthesis

The main results of the research. The prerequisites of the formation of the national education system in the conditions of reform have been highlighted.

The main aspects of the State National Program "Education" ("Ukraine of the XXI century") have been revealed.

An in-depth analysis of educational policy during the years of independence has been carried out. The characteristic of the main tendencies of the development of education in the given period is given. On the basis of the doctrine of education, the main tendencies of the development of education are singled out, namely, the priority of education, democratization, humanization, national orientation, openness, childhood centering, critical thinking, student orientation, partnership pedagogy, innovation, creative orientation of the educational process, personality-oriented learning, improving the quality of educa-

tion, competency and integrating education and training. A brief description of each of them is given.

Scientific novelty of the research. The main regulations governing educational policy issues have been analyzed. The process of formation of the regulatory framework of the national education system has been characterized. The assessment of the impact of European integration processes on the formation of the education system is given. The scientific and methodological strategy is described in detail in the National Doctrine of Educational Development, where much attention was paid to innovative trends in education.

Conclusions. Thus, the analysis of research problems of the process of development of education, indicates its duration and specificity. It is worth noting that over the years of independence, the state has taken significant steps towards the development of the national education system. The transformation processes experienced by the country (the development of the nation, the state, the formation of an open economy, the desire to become part of the European scientific community) affect education.

Prospects for further research in this direction are seen in a deep retrospective analysis of the achievements and losses in the process of reforming education during the period of 1990-2015. The results of historical and pedagogical research will provide the logistics of innovation and investment policy in the development of the national educational system.

Keywords: *education; trends; problems; development; reform; concept; research; model; system; modernization.*

Одержано редакцією 31.01.2019
Прийнято до публікації 04.02.2019